

Tempodifferentiatie (II)

Wat zou er moeten veranderen opdat leerlingen de tijd die ze tussen hun vierde en achttiende jaar beschikbaar hebben, optimaal kunnen benutten met het doel in dat tijdsbestek een zo hoog mogelijk eindniveau te bereiken? En hoe zou het voortgezet onderwijs daaraan kunnen bijdragen? Dat is de ambitieuze vraag van de Investeringsagenda die de VO-raad eind maart op tafel heeft gelegd.¹ In het dagblad Trouw (31/3/2010) zijn enkele mogelijke denklijnen voor het voortgezet onderwijs samengevat.² Verplicht minder-vlotte leerlingen niet een heel leerjaar te doubleren, maar bied hun in plaats daarvan een dóórlappend programma aan (een vijfjarig vmbo, een zesjarige havo). En verplicht gezakte leerlingen niet het hele examenjaar te doubleren, maar geef hen vrijstellingen voor de examenvakken die ze gehaald hebben. Dergelijke denklijnen moeten uiteraard naar twee kanten worden uitgewerkt. Dus ook: hoe kan aan de vlottere leerlingen een programma worden geboden dat aan hun leertempo tegemoet komt, of welke extra vakken kunnen leerlingen volgen als ze tijd óver hebben?

Tempodifferentiatie is een rode draad die door de Investeringsagenda heen loopt. Lever maatwerk door het onderwijstempo af te stemmen op het leertempo dat de leerling aankan. Maar hoe moet je dat organiseren?

In het basisonderwijs wordt al decennialang met dit bijltje gehakt. Men kiest gewoonlijk voor een vorm van *interne differentiatie* (setting). Alle leerlingen van dezelfde leeftijd worden in één klas geplaatst, maar daarbinnen wordt ruimte gemaakt om het programma in eigen tempo te doorlopen. Eventueel worden per vak subgroepen gevormd, die onderwijs krijgen dat op hun niveau en tempo is afgestemd. Maar men kan ook voor een *geatomiseerd model* kiezen: iedere leerling doorloopt het programma in eigen tempo, ondersteund met een individueel handelingsplan.

Er is evenwel een grens aan het vermogen van de leraar om alle leerlingen van een heterogeen samengestelde klas maatwerk te leveren. Een oplossing wordt dan gezocht in het combineren van klassen tot stamgroepen van telkens twee klassen, zodat de beide leraren de taken kunnen verdelen. Ook kan men klasse-assistenten en vliegende kieps (IB'ers) inschakelen om leerlingen individueel of subgroepsgewijs te begeleiden. Verder wordt zelfinstructieve onderwijstechnologie ingezet om het individuele leerproces te sturen en ondersteunen.

Maar er is ook een andere optie: *homogenisering van klassen* (streaming). Al naar gelang van hun beginniveau en leertempo worden leerlingen in een eigen klas geplaatst. De programmering verschilt dus per parallelklas. Dit principe wordt bijvoorbeeld toegepast bij *schakelklassen* voor allochtone leerlingen die het Standaardnederlands onvoldoende beheersen. Onlangs kwam de Onderwijsraad met het voorstel ook de opleidingsduur te differentiëren: invoering van een extra leerjaar (groep 9) voor basisscholieren die het Standaardnederlands nog niet genoeg beheersen om naar de hogere schoolsoorten van het voortgezet onderwijs door te stromen.³

En waarom zou men het idee van homogene klassen beperken tot 'remedial' oplossingen voor taalzwakke allochtonen? Henk Stokhorst pleitte een paar maanden geleden voor homogene niveaueklassen in alle fasen van de basisschool, of eventueel zelfs homogene niveauscholen (De Volkskrant 25/1/2010).⁴ Lotje Cohen en Jeroen Slot zwemen eveneens naar een niveauschool, waar ze de mogelijkheden van taakverdeling tussen basisscholen willen onderzoeken, afgestemd op het profiel van de doelgroep (De Volkskrant 13/4/2010).⁵

Ik denk dat de Investeringsagenda van de VO-raad levensvatbare ideeën met betrekking tot differentiatie naar tempo en opleidingsduur bevat. Maar volgens mij moet men de uitvoering niet grondvesten op een extreem atomistisch model (maatwerk door het gebruik van ICT) of op een irreëel geloof in de zegeningen van interne differentiatie binnen de klas (maatwerk binnen heterogene klassen of stamgroepen). Men moet liever vasthouden aan de traditionele, klassikale opzet (hechte groepsbinding en strakke supervisie in klasseverband), met dien verstande dat de klassen gehomogeniseerd worden. Het vijfjarige vmbo en de zesjarige havo moeten organisatorisch dus worden losgemaakt van de vierjarige vmbo en de vijfjarige havo. Bij de klassenvorming worden leerlingen die aan een laag-tempotraject zijn toegewezen, in eigen, in dat opzicht homogene klassen geplaatst. Evenzo worden gezakte eindexamenkandidaten in een afzonderlijke klas geplaatst, los van diegenen die zich voor de eerste keer op het examen voorbereiden. Echt maatwerk vereist redelijk homogene klassen. Of om het bedrijfsmatig te zeggen: een voorwaarde voor rationele productie is dat de grondstoffen en productieprocessen per productielijn voldoende gestandaardiseerd zijn.

De uitdaging (en het risico!) van de VO-Investeringsagenda is dat alle uitgangspunten van het huidige onderwijsbestel op losse schroeven worden gezet. Bijvoorbeeld de vaste cursusduur van opleidingen en de compensatorische beoordeling van eindexamenprestaties. Naar analogie kunnen ook vraagtekens worden gezet bij de nagenoeg onwrikbare cursusduur van het basisonderwijs en het ontbreken van een eindexamen aldaar. Waarom niet, naast de reguliere achtjarige stream, een negenjarige stream voor de minder-vlotte leerlingen? En misschien kunnen sommige scholen ook een verkorte, zevenjarige stream aanbieden (dan wel een achtjarige stream waarin leerlingen ook reeds v.o.-vakken kunnen volgen). Er gaan ook stemmen op voor een vierjarige *tienerschool*, voor 10- tot 14-jarigen.⁶ En dat idee past dan weer bij een gecombineerde, vierjarige VMBO/MBO2-school voor 14- tot 18-jarigen.

Trouwens, waar komt eigenlijk het idee vandaan dat leerlingen in principe tot hun twaalfde op de basisschool moeten verblijven? Heeft dat te maken met de leeftijd waarop meisjes gaan menstrueren en vruchtbaar worden, de leeftijd dus waarop het in vroeger tijd niet meer verantwoord geacht werd meisjes en jongens in eenzelfde klas onder te brengen?

Ik bedoel maar, de Investeringsagenda noodt tot een open brainstorm over flexibilisering van het hele onderwijsbestel. Dat lijkt me nuttig, maar er zullen zich ook allerlei praktische obstakels en bezwaren aandienen ...

Wes Holleman

weblog onderwijs 21-4-2010

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.vo-raad.nl/vo-raad/wat-doet-de-vo-raad/vo-investeringsagenda>.

² http://www.trouw.nl/nieuws/article3029356.ece/_Geef_school_ruimte_voor_extra_jaar_.html; zie ook <http://www.vo-raad.nl/actueel/in-de-media/trouw-plan-voor-extra-jaar-vmbo-en-havo-krijgt-gunstig-onthaal>.

³ <http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/573/documenten/vroeg-of-laat.pdf>;
<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1505>.

⁴ <http://extra.volkskrant.nl/opinie/artikel/show/id/5018>; <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1393>.

⁵ <http://www.deonderwijsagenda.nl/?p=393>.

⁶ <http://www.kpcgroep.nl/KPCGroep/Nieuws/PO-VO-Tienerschool-stap-dichterbij.aspx>